

Kapitalizmin Doğuşu

Genel olarak kapitalizmin kökleri üzerine tartışmalar iki farklı görüşü karşı karşıya getirmiştir. İlki Kapitalizm 16.y.y.dan itibaren büyük keşiflerin ve uluslararası ticaretin etkisi ile doğmuştur. Diğer görüş ise, Kapitalizm feodal üretim ilişkilerinin çözülmesi sonucu doğmuştur. Ancak kapitalizmin doğuşu için iki koşul söz konusudur. Birincisi para ve sermaye birikimi, diğeri ise işgücünün ortaya çıkışıdır.

Kapitalist üretim ilişkilerinin ortaya çıkışı temel bir diğer sınıflamaya göre, artık kullanım amacı ile yapılan mal ve hizmetlerin yerini pazar için üretime bırakılması ile açıklanabilir. Mülkiyet, işbölümü ve dağılım bu sürecin ana taşlarını oluşturmaktadır.

Daha fazla üretim, sadece işgücünün daha fazla kullanımını değil aynı zamanda emek verimliliğindeki artışın da göstergesidir.

Elde edilen fazlanın bölüşümü mevcut toplumsal yapıdan ve ona bağlı olarak mülkiyet ilişkileri ile bağlantılıdır. Köleci bir toplumsal yapı içinde fazla ürüne köle sahibi, feodal dönemde ise fazla ürüne senyör elkoymaktadır. Bu zorla elkoyma biçimi kapitalist ekonomik düzen içinde kolayca görülmez. Bunun nedeni kapitalist bir yapıda emek ücretli hale gelmiştir. İşgücü sahibi olan bireyin bunu satmak ya da satmamak gibi bir tercihi olabilir. Oysa işgücünü kendi üretimi dışında gerçekleştirmek isteyen birey bunu satmak zorundadır. Kısaca işçi hem kendi gereksinimi için hem de kendisini çalıştıran için üretmek zorundadır. Çünkü işgücünü satın alan içinde, yani üretim aracı sahibi bir fazla yaramak gerekmektedir. Aksi halde çalışması yani başkası hesabına üretmesinin kapitalist ekonomik yapı içinde bir mantığı bulunmamaktadır. İşçi kendisini çalıştıran bir fazla yarattığı için iş bulur.

İşvereninde bu fazlaya gereksinimi vardır. Bireyin sahip olduğu mallar, sermaye ve makineler tek başına üretimi gerçekleştirmeye yetmez. Mutlaka işgücüne gereksinimi vardır.

Gerek pazarların genişlemesi gerekse üretkenlikteki artışlar üretimin basit ve emegücü ile karşılanan yapısını hızla değiştirip, daha karmaşık bir hale soktu. Takas ekonomisinin tıkanması ve yerine para ekonomisine geçişin temelinde muhtemelen, teknik bilgiye sahip emek ürünü malların neler ile değiştirilmesi yatmaktadır. Malların ortak bir değer cinsinden ifadesi yanipara veya değerli madenlerle değiş tokuşu ile başlayan ekonomik yapıda kapitalist üretim ilişkisinin çekirdéklerinden biri bulunmaktadır.

Liberal bir kapitalist yapının ortaya çıkmadan önce canlı ticari bir kapitalizm ortaya ökmektedir. İspanyolca tüccar anlamına gelen 'mercator' kelimesinden türetilen Merkantalist anlayışın özü ticarete ve kıymetli madenlere dayalı ekonomik yapılanmadır. Hangi ülkenin elinde daha fazla altın ve gümüş birikiyorsa o ülkenin ticarete daha başarılı olduğu ilkesi geçerli olmakta idi. Bu anlamda ticari kapitalizmin özünde altın ve gümüş cinsinden sermaye birikimi yatmaktadır. Mümkün olduğu kadar daha fazla mal satmaya, ancak dışarıdan mal almamaya özen gösteren veya kısıtlama getiren bir ekonomik yapının biriktirme hırsı elbette bazı ülkelerin aleyhine işleyecekti. 17.y.y. kadar sğren bu dönem ticari kapitalizm ve tüccarlar dönemidir.. Sınai kapitalizmin başlangıç dönemidir. Sadece teknik gelişmeler you ile insanın doğaya hakimiyetini değil aynı zamanda asillerin yerine başka bir sınıfın iktidara gelişinide sağlamıştır. Burjuvazinin iktidara gelişi ve 'Bırakınız yapsınlar, Bırakınız geçsinler' ilkesi, aynı zamanda liberal bir iktisadi düşüncenin günümüze kadar süren izlerinin de başlangıcı olmuştur. Önce

İngilterede, sonra Fransa'da başladı. Daha sonra Avrupanın diğer ülkeleri ve ABD'ye yerleşti. Uluslararası ticaretin mutlak anlamda genişlemesi kapitalizmin iç dinamiği olan kar arayışı ve bunun yarattığı mekanizmalar sayesinde olmuştur.

Sınai Kapitalizm ve Doğuşunu Hazırlayan Etkenler

Ekonomik faktörler

Sınai kapitalizm öncesi gerçekleşen ticari ilişkilerde tüccar, karını üretim maliyeti ile malın piyasa fiyatı arasındaki farkı ödemeyi kabul eden greticiden sağlamakta idi. Tüccarın karı bir malın üretiminden çok malın bulunmadığı bir yöredeki değişiminden kaynaklanmakta idi. Ancak üretimdeki malların çeşitlenmesi ve sayısal olarak artışı ticarete rekabetle birlikte alım-satım fiyatları arasındaki farkı iyice küçülttü. Sonuçta ticari karın zalması tüccarı farklı arayışlar içine itti. Tüccar önce imalatçı tüccar sonra da sanayi haline dönüştü. Zamanla küçük bağımsız üreticiler arasından güçlü sanayiciler çıktı. Bu süreç esnasında özellikle İngiltere'de tüccarın eve iş vererek küçük atölye türü çalışma öncesi yeni bir üretim organizasyonua girdiği görülmektedir. En genel hatları ile malın satılabilir hale gelee kadar geçirdiği bütün işlemlerin evde çalışan kadın ve erkekler tarafından yapılmasıdır. Üretimde kullanılan bütün araçları tüccar karşılamaktadır.

Sanayi Devrimi öncesi hemen bütün Avrupa'da değerli maden girişinin yarattığı enflasyon görüldü. Özellikle mal arzından daha fazla oranda gerçekleşen sermaye ve para arzı fiyatların artışını körüklemiştir. Fiyatların yükselmekte oluşu, buna karşılık faiz oranlarında gerçekleşen düşmeler uzun süreli yatırımları özendirmiştir. Öte yandan faiz hadlarindeki düşme, bir yandan borçlanmanın kolaylaşmasını ve sermayenin dolaşım hızının dolaylı bir biçimde artmasını sağlamıştır.

Ekonomik dışı faktörler

Sanayi devrimi öncesi Batı Avrupa'da hızlı nüfus hareketlerini görmekteyiz. Nüfusun artışında dikkati çeken en önemli olgu teknik değişmelerin bir kısmının sağlık alanında gerçekleşmesidir. Sağlık bilgilerinde tıpta yaşanan niteliksel değişmeler nüfusun artışı üzerinde olumlu etkiler yaratmaya başlamıştır. Geleneksel tarımsal yapılar nüfus artışının yarattığı fazla ürünü sağlayamamakta idi. Ancak toprağın sğrlmesinden dinlendirilmesine kadar, diğer yandan hayvancılığın geliştirilmesi içinde hayvan yemi yetiştirilmesi için bir dizi yeni yöntem uygulanmaya başladı. u gelişmeler sonucu, tarımsal yapı besleyecek olanakları yarattı gibi entansif tarımsal işletmeler işgücünün de kullanımında bir fazla yaratmakta idi. Tarımdan artan fazla işgücü, kentlerde sanayinin gereksinimi olan işgücünü ucuz ve bol olarak karşılamaktaydı.

Liberal Kapitalizm ve Doğuşunu Hazırlayan Etkenler

İktisadi bir sistem olarak liberalizm eski sistemde kısıtlayıcı ne varsa bunların kaldırılması ve girişim özgürlüğünün sağlanması esasına dayalıdır. Esas olarak kapitalizm, liberal bir sistem içinde hayatietini sürdürmüş ve geliştirmiştir. Devletin yasalar yolu ile sanayi gzerinde koyduğu önlemler tam anlamı ile liberal kapitalizmin serpilmesine engel olmakta idi. Liberal bir iktisadi sistem, özü itibarı ile bütün kısıtlamaları reddetmekte idi. Devletin ve sendikaların müdahalesi işçilik ücretlerini yükselteceği ve koruma getireceği için daima reddedilmiştir. Fiyatların ve ücretlerin piyasa tarafından belirlenmesi için bu tür müdahale olmamalıdır. Liberal iktisadi sistem hareket kabileyitini özel girişimin serbestçe faaliyette

bulunmasından almaktadır. Serbest girişimin itici gücü kar arayışıdır. Karlı olduğu düşünülen her alana girişimin önünü açmak ve alt yapıyı gerçekleştirmektir. Bu modelde devletin alt yapı dışında girişimcinin güvenliğini sağlamada etkin bir görevi olmalıdır. Sermayenin çıkarlarının korunması bir anlamda devletin güvenlik sağlayıcı jandarma rolü, liberal iktisadi sistemi uygulayan sını kapitalizmin beklentileri ile uyumludur. Eğer sermaye özgürce yatırım yapabiliyor ve mülkiyet hakkı liberal kapitalizme belirli bir hareket kabiliyeti veriyorsa piyasada kendiliğinden dengeye ulaşmaktadır. Bu piyasanın kendiliğinden dengeye ulaşması liberal söylemle 'görünmeyen el' sayesinde gerçekleşir. Liberal kapitalizmin serbest rekabet ilkesi, malların ve hizmetlerin arz taleplerinin karşı karşıya gelip, fiyatların oluşturulması ile gerçekleşir. Talep şeyet yetersiz ise malların ve hizmetlerin fiyatları düşecektir. Fiyatın düşmesi bir dönem sonra tüketicileri daha fazla satın almaya itecektir. Bu da talebi yeterli hale getirecek, fiyatlar tekrar yükselye başlayacaktır. Doğal olarak düşünülen liberal iktisadi sistemin yaratacağı arz ve talep dengesinin ulaşabileceği en iyi durum olduğudur. Bu durumdan bazı sapsmalar olursa fiyatların belirlenmesi kendiliğinden olmayacak bu da doğal olan dengenin bozulmasına yol açacaktır. Ancak liberal iktisadi sistem aynı zamanda ideolojik ve politik liberalizmle birleşerek kapitalist sistemin temel ayaklarını oluşturmaktadır.

Liberal İktisadi İdeolojinin Ana İlkeleri

Kişisel çıkar toplumsal hareketliliğin asıl gücüdür. Genel çıkarlar özel çıkarların toplamına eşittir.

Ekonomik etkinliğin özendirici mülkiyet ve karlılıktır. Bunlara gerekli saygının gösterilmesi için devletin gerekli önlemleri alması gerekir.

İktisadi ve toplumsal yaşamda bireycilik en önemli işlevedir.

Liberal iktisadi ideolojisi kuramsal olarak devletin ve yönetimin yerini ikinci planda tutar.

İşçi Sınıfının Ortaya Çıkışı veya Sanayi Devrimi

İşçi sınıfının doğuşu ve Sanayi Devrimi arasında her zaman bir bağlantı kurmak mümkündür. Sınıfsal bir yapının birdenbire ortaya çıkması veya kaybolması söz konusu olmayacağına göre, bazı koşulların gerçekleşmesi ile işçi sınıfı arasında ilişki kurulabilir. Sanayi devrimi'nin tarihsel olarak ilk kez 18.y.y. sonlarında İngiltere'de ortaya çıkmıştır. İlk önce J.Hobsboawn'ın açıkladığı gibi sanayi devrimi ekonomik büyümenin hız kazanması ile değil daha çok ekonomik ve toplumsal dönüşümü nedeniyle hızlanmıştır. Ekonomik ve toplumsal dönüşüm kapitalist ekonominin içinde ve onun sayesinde gerçekleşti. Sadece özel girişimcinin kar hırsı teknolojik dönüşüme yol açarak sanayi devrimini hazırlamadı. Birbiri ile ilgili olabilecek olguları şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1)Çağdaş bilginin pazar için üretim sürecine katılmaya başlaması.
- 2)İşbölümündeki artışların uzmanlaşmayı arttırması ve uluslararası pazarlara yönelmeye başlaması.
- 3)Kırsal kesimden kentlere doğru bir göç hareketinin başlaması.
- 4)İşgücünün ürettiği mallardaki çeşitlenmenin başlaması.
- 5)Teknik olanakların işgücü yerine daha fazla kullanılmaya başlanması.
- 6)Üretim araçlarının mülkiyetindeki değişimler yeni toplumsal ve mesleki sınıfların doğmasına yol açmıştır. Toprak mülkiyeti dışında üretim araçlarına sahip olanların buna sahip

olmayanlarla bir mücadeleye girişmeleri gene bu dönemdeki önemli değişimlerden biridir.

Sanayi devriminin ilk örnekleri dokuma alanında görüldü. Önceleri mekanik olan dokuma tezgahları daha sonra buhar makinası eklenerek üretimde kesintisizlik ve standart oluşları, çeşitliliği ve ucuzlupunu ile rakiplerini ortadan kaldırmaktaydı. İngiliz Sanayi Devriminin ikinci halkası, demir-çelik endüstrisi ile tamamlandı. Özellikle makina yapımı sanayi ve ulaşım sektörünün genişlemesi bu halka sayesinde hızlanmış oldu. Sanayi devrimi suya atılan taş gibi dalga dalga çevre ülkelere ve ekonomilere doğru yayılmaya başladı. İşgücünün daha yoğun ve daha uzun süre çalışmasından kaynaklanan mal ve hizmet üretimindeki artışa yol açmıştır. Erkekler, kadınlar ve öcuklar sürekli vardiya halinde gece ve gündüz 12 saat çalışıyorlardı. Atölye ve fabrikaların artışı buralarda çalışanları da sayısal olarak hızla çoğalttı. İşgücülerini belirli süre karşılığında fabrika sahiplerine kiralayan üretim araçlarının yoksun olan bu yoksul kesimler işçi sınıfı olarak adlandırılan bir kitleyi oluşturdular. Kırsal yörelerden kentlere doğru başlanan hızlı göç hareketi, atölye ve fabrikalarda başlayan işçileşme süreci, çocuklar ve kadınları da içine alacak şekilde genişledi. Sonuç olarak kentlerde ortaya çıkan nüfus artışı, işverenler açısından işgücü maliyetinde düşürülmesini beraberinde getirdi. İcretler düştükçe daha azla işçi iş piyasasına yaşamını sürdürebilmek için katılmak zorunda kalıyordu. Aile bireylerinin tümünün çalışmaya katılması eski ücretin alınabilmesi için başvuru olan bir yol olmaktaydı. Ancak bu da bir önlem olmaktan uzaktı. Ücretler giderek düşmeye devam ediyordu. Ödenen ücret sefalet ücretiydi. Sanayi devriminde İngiltere'de 1802 yılında çocuk işçilerin sürelerini 12 saat ile sınırlayan bir yasa yürürlüğe sokulmuştur. Bu yasa ile çalışanların karşılaştıkları çalışma sorunları ilk kez hafifletilmeye çalışılmıştır. Ancak tahmin edileceği gibi bu tür sosyal politika önlemleri devlet müdahalesi ile gerçekleşiyordu. Oysa bu döneme damgasını vuran liberal düşünce her türden müdahaleyi reddetmekteydi. 'Bırakınız yapsınlar' politikaları ile somut hale gelen liberal düşünce, devletin ekonomi dışında kalmasını tercih etmekte idi. Devlet bireylerin girişim özgürlüğünü sağlamak yolunda çabaları organize etmeliydi. Bu gelişmelere rağmen sanayi devrimi içinde gerek devlet müdahalelerinin artışı, gerekse ilk işçi örgütlenmelerini görmekteyiz. Yaşanılan bu dönem bir tür vahşi kapitalist çağdı. Kadın ve çocuklar başta olmak üzere oldukça geniş bir kesim kentlerde ağır çalışma koşulları altında yaşamlarını yitirdi. Bozulan aile birliği, yolaçtığı ahlaki sorunlar o dönemde en liberal görüşe sahip olanları bile etkiledi. Devletin toplumsal ölemler almak zorunda kalışı mevcut ekonomik düzenin daha fazla tahrip olmaması için kabullenilmek zorunda kaldı.

Bu koşullar altında çalışanların aynı işi yapmalarından kaynaklanan meslek bilinci giderek aynı sefaleti paylaşmanın da getirdiği dayanışma duygusu ile daha fazla pekişti ve örgütlü hale gelmeye başladı. Daha sanayi devriminin başlangıcından itibaren çalışanlar örgütsüz ve planlı olmayan biçimde tepkilerini ortaya koymaya başladılar. Fabrikaların yakılması, makinelerin tahrip edilmesi olaylarını İngiltere ve Fransa'da görmekteyiz. Özellikle makineler eldeki işleri alan rakipler olarak görüldüğü için şiddet eylemlerinin yöneldiği somut nesnelere tahribata uğradılar. 1831'de Fransa'nın Lyon kentinde dokumacıların ayaklanması bu çerçevededir. Planlı olamayan ve kendiliğinden gerçekleşen bu hareketler giderek toplu hale dönüşmeye başladığı zaman merkezi hükümetler tarafından yasaklanmaya başladı. Hatta zamanla

bu hareketlere katılan işçiler saptanarak oluşturulan listelerle diğer işverenlere de duyurularak iş bulmaları engellenmeye çalışıldı. Toplumsal nitelikli çatışmaların artması ve sık tekrar etmesi işçilere örgütlü güçleri ile yapabilecekleri konusunda fikir vermeye başladı. 1830'lu yıllardan itibaren önce İngiltere'de daha sonra Fransa'da sendikalar yasal olarak kurulmaya başladı.

Kapitalist Düşüncenin Temel İsimleri

Adam Smith(1723-1790)

Liberal iktisadi düşüncenin ve klasik iktisadın babası addedilmektedir. Doğa kanunlarına uyulduğu zaman toplumun kendiliğinden ve en uygun biçimde işleyeceğine inanmıştı. Daha sonraları hakim görüş haline gelen "Özgür Girişimcilik" A.Smith'in fikirleri ve çıkarlarını savunmak adına kullanılmıştır. A.Smith 1751 yılında Glasgow Üniversitesi'nde Mantık hocalığı yapmış aynı üniversitede felsefe dersleri vermiştir. 1759 yılında ilk eseri olan "Ahlaki Duygular Teorisi" şöhret kazandığı eseri olmuştur. Ancak asıl ünlü eseri "Ulusların Servet ve Zenginliklerinin Nedenleri Üzerine Araştırma" 1776'da yayımlanmıştır. 1778 yılında Edinburg Gümrük Komiserliğine tayin olmuş ölene kadar bu görevini sürdürmüştür. A.Smith'in Ulusların Serveti eseri şu cümleyle başlar: Bir milletin senelik emeği o millete sene içinde yaşamak için gerekli zorunlu malları sağlar. Bu mallar ya o milletin senelik emeğinin ürünüdür, veya senelik ürünü karşılığında başka milletlerden alınmıştır ve A.Smith'e göre servetin asıl nedeni emektir. Her meslekte harcanan zihni, bedeni ve her türlü emektir. Madem emek serveti yaratmaktadır, o halde yalnız bir sınıfın emeği değil toplumun bütün sınıflarının emeği verimlidir. Aslında milletlerin servetleri arasında ki fark emek farkından ileri gelir. Emek olmaz ise doğal ve doğal kaynaklar kendiliğinden servet yaratmaz. Serveti yaratan emeğin verimidir. A.Smith'e göre, emeğin veriminin asıl kaynağı işbölümüdür. İleri topluluklarda her alanda işbölümü uygulanmaktadır. İlkel topluluklarda her insan her işi bizzat kendisi yapar. Oysa ileri toplumlarda her insan bütün hayatı boyunca kendisini işe verir, veya işinin bir bölümünü yapar. İşbölümü ile her insanın ihtiyaçları tatmin edilmeye ve toplumda yaşam diğer insanların katılımı sağlanır. Bu katılım sayesinde toplumun genelinde servet artar.

A.Smith işbölümü sayesinde üretimin artışı üç nedene dayandırmaktadır. Bir işçi öncelikle aynı işi yaptığı için ustalık kazanmaktadır. İş ve aletini değiştirmede için zamandan tasarruf sağlanır. Ve nihayet iş işinin yeni yöntemleri bulmasına ve uygulamasına yardımcı olur. Ancak Smith işbölümünün sakıncalarına da işaret etmektedir. Örnek olarak işçinin zamanını tamamen o işe ve faaliyete dayandırması sonucu zekasını ve icat etme yeteneğini geriletir. Günümüzden yaklaşık iki yüzyıl önce çalışanın işten duyduğu tatminin azalacağına işaret etmesi ilginç bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sıkıntıların çözümü için Devlet tarafından ilkokulların açılması ve halka asgari bir eğitim verilmesini hatta bu eğitimin zorunlu olmasına da ilk işaret eden A.Smith olmuştur. Her birey kendi çıkarını azami hale çıkarmak için çalıştığında doğal yasalar gereği toplum yararına da sağladığına göre devletin ekonomik hayata karışmaması gerekir. Doğal düzende devletin üç görevi vardır. 1)Ulusal savunma 2)Adalet ve yönetim 3)Karlı olmadığı için birey tarafından yapılmayacak olan, fakat toplum ihtiyaçlarını karşılaması için gerekli olan işlerin yapılması: Eğitim, yollar,

limanlar ve köprüler. Kısaca bu yatırımların dışsal bir fayda sağlaması gerekmektedir.

A.Smith'e göre iktisadi gelişmenin en temel koşulu sermaye birikimidir. Sermaye tasarruf sayesinde ortaya çıkar. Tasarruf olunan paraların mutlaka bir işe yatırılması gerekir. Bu sayede tüketimden ayrılan fonların üretime katılması sağlanır. Sonuç olarak sermaye olmadan işin verimi arttırılmaz ve işbölümü yapılamaz.

iktisadi denge yani arz ve talep arasında kurulan denge kendiliğinde ortaya çıkar. İnsanların faaliyetlerinde serbest bırakılması bu dengenin sağlanması için yeterlidir. Gerek ulusal gerekse uluslararası bağlamda ticaretin serbest bırakılması ve korumacılığın kaldırılmasını önermiştir.

Ekonomik analizini toplumsal bir felsefe ile bağdaştırmak istemiştir. Kurmuş olduğu iktisat teorisi bireysel çıkarla toplumsal yarar arasında çok büyük çatışma olmayacağı esasına dayanmaktaydı.

Robert Malthus(1766-1834)

Din eğitimi olarak ruhban sınıfına katılmıştır. 1798 yılında yayımladığı "Nüfus artışı Hakkında Araştırma" çok ciddi tartışmalara yol açmıştır. Ruhban olması nedeni ile sefalet koşullarının düzelmesi konusunda adalet esaslarına dayalı politikalar önermiştir. Sefaletin kaynağı olarak insanların doğal eğilimlerini bulmaktadır. Ona göre sefaletin kaynağı nüfusun gıda maddeleri artışından daha fazla armasıdır. Nüfusla gıda maddeleri arasında mevcut oransızlığın insanlığın ilerlemesine neden olduğunu düşünmekteydi.

R. Malthus'a göre nüfus bir engel olmadığı takdirde 2 4 8 16 32 64 biçiminde geometrik dizi biçiminde artarken gıda maddeleri 1 2 3 4 5 6 7 8 gibi aritmetik dizi biçiminde artmaktaydı. Doğa gıda ile nüfus arasındaki ilişkiyi fazla nüfusu bertaraf ederek kurmaktadır. Ona göre bu dengenin kurulabilmesi için insanlar iradelerine hakim olarak çoğalmamaları gerekmektedir.

Toplumsal açıdan her çeşit yardım ve müdehalenin aleyhindedir. Toplumun refahı için alınacak nüfus politikaları önlemlerini sadece yoksul keimlerle sınırlı tutmuştur. Fakirlere yapılan yardım programlarına karşı çıkmış ve liberal bir anlayışın hakim olmasına gayret etmiştir.

David Ricardo (1772-1823)

Aslen Hollandalı musevi bir ailenin çocuğu olarak 1772'de Londra'da doğmuştur. Borsa simsarı olan babasından banka ve kambiyo işlerinin inceliklerini öğrendikten sonra borsayı terketip, ekonomi ve siyasetle uğraşmıştır. 1817 yılında kendisine en fazla ün kazandıran eseri olan "Ekonomi Politik ve Vergi Prensipleri"ni yayınlamıştır. Ona göre malların değeri üretim masraflarına ve malların miktarına bağlıdır. Değer açısından mallar ikiye ayrılır. 1)İstenildiği kadar arttırılmayan malların değeri onların miktarına göre değişir. 2)İstenildiği kadar arttırılabilen malların değeri ise üretimde harcanan emeğe bağlıdır. Ona göre üç tür gelir vardır. 1-Arazi sahibinin geliri:Rant, 2-İşçinin geliri:Ücret, 3-Sermaye sahibinin geliri:Kar. Arazi sahibinin gelirinin doğaya ve nüfusa göre yeteri kadar verimli arazi bulunmamasından ortaya çıktığını açıklar.Rant geliri topraktan elde edilen bir gelirdir. Nüfus ve ihtiyaçlar artıka ürün fiyatları yükselir.. Fiyat yükselişinden ileri gelen farkı arazi sahibi üreticiden kira bedeli olarak alır. Kısaca rant arazi sahibinin çalışmadan aldığı bir gelirdir. Bu gelir maliyete ve malların fiyatlarına dahil değildir. Rantlar ise fiyat yükselmesine neden olmamakta, aksine fiyatların

yükselmesi sonucu rantlar yükselmektedir. Arazi sahiplerine rant verildiği için değil, buğday fiyatları yükseldiği için rantlar yükselmektedir. Ricardo ünlü eserinde malların fiyatı olduğu gibi emeğin de bir fiyatı olduğunu açıklamaktadır. Emeğin fiyatına ücret denmektedir. Ricardo'da emeğin maliyetine karşılık gelen bir doğal fiyatı bir de emeğin piyasada oluşan arz ve talebine göre cari ücreti bulunmaktadır. Doğal ücret işçinin yaşamını sürdürmesi için gerekli olan mal ve hizmetleri almasını sağlayacak ücreti içermektedir. Doğal ücret daima asgari geçim seviyesinde oluşur. Gıda mallarının fiyatlarının yükselmesi geçim seviyesini düşürür, doğal ücret düşer, sefalet nedeni ile işçilerin nüfusu artmaz ve yeniden ücret yükselir. Piyasada oluşan cari ücret ise emek arz talebine göre oluşur. Arz ve talepteki değişime cari ücrete yansır. Piyasada oluşan ücret genel olarak doğal ücret yaklaşma eğilimindedir.

Ricardo diğer klasik iktisatçılar gibi uluslararası ticarete her türlü müdahaleyi reddeder. Ona göre ülkeler arası değişim her iki ülkede de üretin malların maliyetinin birbirleri ile kıyaslanmasına ve bu mallardan birinin her iki ülkede diğer mal ile değişim oranına bağlıdır. Bu teoriye göre bir ülkedeki maliyetler diğer ülkeye göre yüksek olsa bile, ticaret devam eder. Ticaret yapan tarafların uygun koşullarda ürettikleri mallarda uzmanlaşmadan yararlanırlar. Bu teoriye Mukayeseli Maliyeler Teorisi denilmektedir. Ticaretin taraflara temin ettiği fayda talebe bağlı olarak artmaktadır. Ticaret devam ettikçe talep edilen taraf daha fazla kazanmaktadır. Teorisinin temelinde Doğal Kanun Felsefesinin mülkiyet teorisi yatar. Mülkiyetin doğal kaynağı bir mala harcanan emektir. Bireyin emeğin ürününe sahip çıkması en doğal hakkıdır. Ricardo'da emeği "değerin ilk kaynağı" olarak görmesi daha sonra gelen sosyalist düşünürlerle ve Marx'a kaynaklık etmiştir.

John Stuart Mill (1806-1973)

Malthus ve Ricardo gibi sefaleti doğal yasaların gereği olarak görmez. Liberal olmasına rağmen devletin ekonomiye müdahalesini kabul etmektedir. Refah seviyesinin artırılabilmesi için nüfus artışının sınırlanmasını istemektedir.

Ücretli işçilik kaldırılmalıdır. Ücretli işçilik işçiyi emeğin ürününden yoksun bırakır. Bunun yerine işçilerin birleşmek yolu ile kooperatifler kurulmalıdır. Rantın oluşumuna karşı da düşünceleri bulunmaktadır. Rant bir gelir türü olarak mutlaka vergilendirilerek topluma aktarılmalıdır. Öte yandan miras hakkının da sınırlandırılmasını isteyen Mill mirası bireyler arasındaki eşitsizliğin temeli olarak görmektedir.

Smith'den itibaren bütün klasik iktisatçılar ücretlerin her yıl ücret fonu olarak ayrılan, büyüklüğü ekonominin kapital stokuna bağlı bir fondan ödediği görüşünü benimsemişlerdir. Fakat bu teorisinin kesin hal alması Mill'den sonra olmuştur. Teori ana hatları ile şöyledir: Üretim süreci esnasında kapitalistlerin sabit bir sermaye stoku bulunmaktadır. Yani bunlar makineler, demirbaşlar ve işyeri binalarıdır. Ancak işçilere tüketileceği gıdalar, giyim harcamaları için yapılan nakdi ücretler mal karşılığıdır. Kısaca yapılan harcamalar ücret olarak kapital stokundan ödenen avans niteliğindedir. İşçilerin üretim dönemi süresince elde ettikleri gelir ekonominin kapital stokunun büyüklüğü ile ilişkilidir. İşte bu stok "ücret fonu" olarak adlandırılır.

Mill'in en önemli yanı karamsar ve iyimser görüşleri birleştirmesinden kaynaklanmaktadır. Ricardo'ya göre gelirin tamamı rant çıktıktan sonra sermaye sahibi ve işçi arasında bölüşülmektedir. Buğday fiyatlarındaki artış nedeni ile nominal ücretler arttığı zaman karlar azalır. Bu azalma o seviyeye

gelir ki yatırım ve üretimi durur. Mill ilk klasik iktisatçılardan ayrılmaktadır. Ancak bazı reform ve düzeltmelerle sistemin işleyeceğine inancı sürmektedir.

Jean Baptiste Say(1762-1832)

Ekonomi biliminin sınırları ile siyaset arasındaki çizgileri belirlemiş ve 1803 yılında Ekonomi Politik adlı kitabını yayınlamıştır. Ona göre ekonomi doğal bilimler gibi ele alınmalıdır. Fizik kanunları gibi ekonominde kanunları vardır. Doğa her türlü faaliyet içinde insanlarla ortak çalışır. Üretim madde değil fayda yaratmaktadır. Toplumda verimsiz fakir sınıf yoktur. Ancak çalışmayan işsiz insanlar vardır. Say ilk kez faiz ile kar arasındaki farkı ortaya koymuş ve karı girişiminin hizmetinin bir karşılığı olarak ele almıştır. Asıl ünlü teorisi Mahreçler Yasası olarak bilinmektedir. Buna göre mallar değiştirilir. Üretilen her mal başka bir mal alma imkanı verir. Kısaca malın arzı, bir malın talebi demektir. Üretici ürettiği malın elinde kalmasını istemez ve elinden çıkarmaya çalışır. Satıştan elde edilen para da tutulmaz ve hemen başka bir mal almak gerekmektedir. Kısaca mallar mallarla değiştirilir. Para sadece bir araçtır. Bu noktada Mahreçler Yasası ile kapitalist ekonominin kendiliğinden ve hiçbir müdahaleye yer vermeden gerçekleşen tam istihdam ve tam kullanım dengesine varılacağına söylemektedir.

Kapitalist Düşünce de Bir Yol Ayrımı: Neo-klasikler

Teorilerinin temelinde her insanın haz aramak ve acıdan kaçınmak ilkesi yattığı görüşünden hareket eder. Bu okul mensuplarına göre insanı tahrik eden nedenlerin başında kişisel çıkar gelmektedir. Analizlerinde marjinal yöntemle yer vermişleri için bu okul mensuplarına Marjinalistler de denilmektedir.

Leon Walras(1834-1910)

Değer ve fiyattla ilgilenmiş ekonomide genel dengenin işleyişini açıklamaya çalışmıştır. Ona göre ekonomik yaşam birbirine bağlı bir mekanizmadan ibarettir ekonomik sistem bir bütündür ve bu bütün içinde mal, hizmet ve sermaye pazarı vardır. Bu pazarlarda her birinde dengenin oluşabilmesi için önce fiyatların oluşması gerekmektedir. Fiyatların oluşması içinde arz ve taleplerin, malların ve hizmetlerin maliyet ve satış fiyatlarının eşitliği ve tam rekabetin cari olması şarttır. Bu şartlar olduğu zaman her pazarda denge olur. Mal, hizmet ve sermaye pazarlarının herbirinde olan değişiklik diğer pazarda etkisini gösterir. Kısaca üretilen malların değeri o malların üretimi için ödenen gelire eşittir. Gelir sahibi işçi, sermaye sahibi girişimci üretilen malları bu gelirleri ile satın alırlar. Böylece ekonomide denge kurulmuş olur. Walras denge teorisini ekonomik ve sosyal hayatta serbestiyetin temel ilke olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır.

Karl Menger(1890-1920)

İhtiyaçları gideren her şey maldır. Mallar ya doğrudan doğruya veya dolayısı ile ihtiyaçları tatmin etmesine göre ikiye ayrılır. Ekmek, su, elbise ilk gruba giren ihtiyaçlar, hammadde ve makine gibi mallarda ikinci gruba girmektedir.

Bir mala verilen öneme değer denilmektedir. Değer malın içinde değil insanla mal arasındaki ilişkiden doğmaktadır. Sadece ekonomik malların değeri vardır. İhtiyaçtan fazla miktarda olan mal faydalıdır, ancak önemi yoktur. Mengere göre iki türlü değer vardır. Kullanım değeri, Değişim değeri. Kullanım değerini malın marjinal faydası ile açıklamaktadır. Menger'in de dahil olduğu Marjinalistlere göre malların kullanma değerini marjinal parçasının faydası belirler.. Asıl olan

malın genel faydası değil bir parçasının faydasıdır. Marjinal parçasının faydası da parça adedi arttıkça azalır. O halde değerın esasını oluşturan fayda azlık ve çokluğa göre ya da kısaca duyulan tamine göre oerataya çıkar.

Alfred Marshall(1842-1924)

Pigou ve Keynes'in hocası olan Cambridge Üni. hocasıdır. Bütün çalışmaları insanlara azami refah olanaklarının araştırılması esasına yöneliktir.

Değer kavramı üzerinde durmuş, değerden fiyata yükselerek, fiyatın arz ve talebin karşılanması sonucunda ortaya çıktığını açıklamaya çalışılmıştır. Maliyeti ifade eden arzla talebi ifade eden faydanın birleşmesinden oluştuğunu göstermeye çalışmıştır. Pazarda fiyatlar düştükçe talep artar, fiyatlar arttıkça talep azalır. Ona göre pazarda oluşan fiyat, alıcıya temin ettiği marjinal faydanın ölçüsüdür. Arz konusunda da Marshall malın maliyeti ile üretim miktarı arasındaki ilişkiyi araştırır.

Marshall ücretin oluşumunda psikolojik unsurlara yer vermektedir. Emek arzı işçiye teklif edilen ücretle onun katlanmak zorunda olduğu sıkıntının karşılaştırılmasına dayalıdır. Azalan Fayda Eğrisi ile Artan Zahmet Eğrisinin kesişme noktası emek arzını verir.

Para kavramı Marshall'ın öncelikle ele aldığı konulardan biridir. Sistemik olarak fikirlerini "Para, Kredi ve Ticaret" adlı eserinde sunulmuştur. 1923 Marshall'ın yaklaşımına para konusunda başlıca üç eğilim bulunmaktadır: 1-Nakit dengeler yaklaşımı,

2-Faiz teorisi

3-Konjonktür dalgalanmaları teorisi.

J.Meynard Keynes (1883-1946)

Keynes 1883 yılında Londra'da doğmuştur. Cambridge matematik, felsefe ve ekonomi okumuştur. 1930 yılında yayınladığı "Para" ve 1936 yılında yayınladığı "İstihdam, Faiz ve Para hakkında Genel Teori" adlı eserleri kendisine ün kazandırmıştır. Gerek klasik gerekse neo-klasik iktisat okullarının "kendiliğinden istihdam dengelerini" redderek bu alanlarda ciddi bir tartışma başlatmıştır. Bununla birlikte Keynes ve kendini takip edenlerin kapitalizme karşı olması söz konusu değildir. Bu konuda amaçlanan Tam İstihdamı sağlamak açısından yetersiz kalan kapitalizmin sıkıntılarını gidermek ve sürmesini sağlamak sağlamaktır. Bu açıdan sosyalist düşüncülerden ayrılmaktadır.

Keynes geleneksel iktisatta yarattığı bu farklılığa rağmen devlet müdahalesini kabul etmektedir. Bu müdahale yolu ile kapitalizmin yaşayabileceğini savunan yeni bir liberal anlayış Keynes'le birlikte yaygınlaşmıştır.

Klasik iktisatçıların Keynes'ten ayrıldıkları önemli noktardan biri de işsizlik konusudur. Klasiklere göre işsizliğin nedeni ücret yüksekliği ve işsizlik sigortasından kaynaklanmaktadır. Keynes bu görüşe itiraz ederek işsizlik nedeni olarak talep yetersizliğini ve kamu harcamalarının sınırlı kalmasını gerekçe olarak gösterir.

İşsizliğin çözümünde Keynes görece olduğu gibi klasik iktisatçılardan ayrılmaktadır. Önemli olarak 1930 dünya bunalımı sonrası klasik iktisatçıların görüşlerinin geçerliliği anlaşılmıştır. Keynes'e göre nominal ücretlerin aşağıya ve yukarıya doğru kayabilmesi mümkün değildir. Ünlü "Para Aldatmacası" nedeni ile fiyatlarda düşme olsa bile nominal ücretlerin azalması kabul edilmeyecektir.

Keynes iktisadın emek talebi, emek arzı ve ücretler genel düzeyi konusunda klasik iktisatçılarından ayrıldığı noktalar üç

başlık altında toplanabilir.

1-Nominal ücretlerin veri oluşu,

2-Likidite tuzağının varlığı,

3-Faiz oranının sabit olması

Klasik iktisatçıları kapitalist ekonomiyi bir değişim ekonomisinin uzantısı olarak görmüştür. Bu noktada parayı sadece bir hesap birimi olarak görmüşlerdir. Oysa Keynes parayı kapitalist ekonominin temeli yapmaktadır. Açıkça işçi nakdi ücret, kapitalist de nakti kar için çalışır. Kapitalist sistem ve kurumları daha fazla para kazanmak hırsına dayanır. Bu sistemde para bireylere yol gösteren pusula niteliğindedir. Keynes parayı iktisadi sistemin temeli haline sokmaktadır. O zaman para tasarruf, yatırım ve tüketim gibi makro değişkenlere indirgenebilir. Diğer yandan elde para tutma güdülerini önem kazanmaktadır. Son olarak da para ve harcama miktarındaki değişimler refah düzeyini değiştirebilmektedir.

özet olarak Keynes genel iktisat teorisi ile para teorisini birleştirerek kapitalizmin daha gerçekçi analizini yapmıştır.

Kapitalist Dünyanın Gelişimi ve Değişimler

19. ve 20.y.y.larda dünya ticareti ve uluslararası sermaye hareketleri açısından kapitalist sistemde çok ciddi değişimler yaşanmıştır. Görülen en temel değişim ülkelerin mevcut ekonomik yapıları arasında görülen oransızlıktır. Dünya ticareti halini alan ülkelerarası ekonomik yapının hızla geliştiği 19.y.y.da tarımın ticari hale gelişi, maden üretiminde artışına bağlı olarak, ithal ikamesine dayalı bir sanayi kurulmasını olanaklı hale getirmiştir. Ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirdikleri ticaret bazı ülkeleri ithalatçı bazıları da ihracatçı hale getirdi. Ülkelerin gelişme düzeyleri bu ticareti etkileme oranı ile ilişkili olmuştur. "Karşılaştırmalı Üstünlükler" kuramına göre ticarete katılan her ülke bu ticareten yararlanmaktadır.

Uluslararası ticaretin mutlak ve nispi olarak artışının nedeni kapitalizmin iç dinamiği olan kar arayışı ve bunun yolaçtığı mekanizmalarda bulunmaktadır. Kapitalist bir ekonomik yapıda pazarın sürekli genişlemesi sözkonusudur. Çünkü pazarın genişlemesi kar peşinde koşan firmalar arasında rekabete yolaçar. Her firma daha ucuz hammadde aramaya ve mallarına daha uzaklardaki pazarlara satmaya gayret eder. Sadece iç pazara yönelik bir firmayı dış pazara satış yapmaya iten mekanizma karlılıkla açıklanabilir.

Kapitalist ekonomik yapıya uyumlu çalışan firmalar sürekli bir arayış içindedir. Bu arayış yeni pazarlar bulma ve yeni mallar bulma arayışıdır. Çünkü sahip olunan üstünlükler üretimin farklılaşmasına bağlı olarak sürekli değişmesidir. Bazı üstünlükler doğal nitelikler taşır. Kolombiyanın kahve üretiminde olduğu gibi. Burada değişimin karşılaştırmalı bir avantaj sağlaması ancak kapitalist bir ekonomik yapı içerisinde gerçekleşebilir. Bu yapının ise gelişme düzeyi ve sahip olunan üretkenlik düzeyi ile ilişkisi bulunmaktadır. Kısaca pazarın genişlemesi ve dünya çapında yaygınlık kazanması kapitalist gelişme ile yakından ilişkilidir. Ancak pazarın genişlemesi ve sürekli olarak büyümesi kapitalist yapının aynı zamanda çelişkili bir yanını da ortaya koymaktadır. Üretim kapasitesi ile tüketim kapasitesi arasındaki farklar genellikle dış pazarın daha da genişlemesine kaynaklık etmektedir. Ancak giderek çelişkili durum daha da büyümeye başlar. Üretimin tüketimden daha fazla olamaya başlamasının ilk temel sonucu stokların artmaya yani maliyetlerin yükselmeye başlamasıdır. Maliyetleri düşürmenin yolu, daha fazla sermaye ihracı ve sermaye üzerindeki denetimin yoğunlaş-

matırılmasıdır. Ancak sınırlara bir ölçüde ulaşıldığı zaman malların değışinde eşitsiz değışim koşulları ile işgücünün maliyetinin azaltılmasına çalışılacaktır.

Özet olarak dünya ticaretinin artması, kapitalist ülkeler arasında da sahip olunan sermaye ve işgüçlerinin nitelikleri farklıdırç Dış ticaret yolu ile ülkeler arasında eşitsiz bir gelişme ortaya çıkacaktır. Bu eşitsiz gelişmenin hammad-delerin fiyatını düşürmesi yolu ile sermayenin denetimini daha da arttırması ve tekelci özellikler göstermesine yolaçması olanaklıdır.

Sanayi devrimi ile başlayan rekabetçi dönemde kapitalizmin uyguladığı iktisat politikası genel olarak sömürgecilik yolu ile fetihler, zanaatçılığın yıkılması ve kapalı ekonomik yapıların açılması esaslarına dayalı olmaktadır. Çin, Hindistan ve Osmanlı İmparatorluğu yukardaki iktisat politikalarından uzunca bir süre etkilenmişlerdir. Bu dönemde artık sadece malların ihracı değil aynı zamanda sermayenin de ihracı söz konusudur. Biryandan pazarların genişletilmesi ve gelişmiş ülkeler göre daha fazla olan yeni sömürü alanları açmak, öte yandan işgücünün maliyetini azaltarak kar haddinin yükseltilmesi sağlanmıştır. Osmanlı imp.nun özellekle 19.y.y.insonlarından itibaren İng. ve Fr. sermayesine yönelmeleri ilginç bir gelişmedir. Nitekim İng. ve Fr.ya göre daha az gelişmiş Alman sermayesi pazarlarını Ortadoğu ve oradan Hindistan'a kadar genişletebilmek için Berlin-Bağdat Demiryolu projesini hayata geçirmeye çalışmıştır.

19.y.y.in sonlarına kadar hemen hiç sermaye ihtiyacı gerçekleşmemekteydi. Ancak tekellerin oluşması ile birlikte Birleşik Amerika, Kanda, Rusya ve Avusturya başata olmak üzere sermaye ihracı başladı. Bu ülkelerde yeni gelişen bir sınaı yapı yoktu, bu nedenle sermayenin sadece tarımsal ürün satan ülkeler, sonraları sanayi ürünü satıcısı haline gelmeye başladılar. Yeni sanayileşen bu genç ülkeler de yeni pazarlar bulmak için diğer gelişmiş sanayi ülkeleri ile rekabete girmeye başladılar. Sahip oldukları yüksek üretkenlik gücü sayesinde dünyanın ticarete açılmayan bölgerine yatırım yapmaya başladılar. Kendi içlerinde yaptıkları ticaret sayesinde sanayi ürünleri rekabeti daha da artmaya başladı. Avrupa sanayisi 20.y.y.in başlarına geldiği zaman, pazarlarını büyütmenin giderek güçlendiği bir döneme girdi. Bunu kimi yazarlar, 1880'lerde başlayan Emperyalist dönemin yarattığı bir bunalım olarak görmekte dirler. Liberal kapitalizmin zaferi 1 .dünya savaşının başına kadar sürdü.

Savaş ekonomisinin koşulları 1918'densonra değışmesine rağmen Liberal kapitalist yapılarda önemli değışmeler oldu. Öncelikler 19.y.y.daki sömürgeleşme politikaları artık sona ermeğe başladı. Mevcut sömürgele mal satmanın sınırlarına gelinmişti. Bir başka deyişle kapitalist üretim tarzının temel çelişkisi olan üretim kapasitesinin tüketim kapasitesine göre daha hızlı büyüme eğilimi değışme nedenlerinden biri olmuştur.

Avrupa merkezli kapitalizmin 1.Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan tıkanıklığının bazı belirgin nedenleri bulunmaktadır. Savaş nedeni ile ortaya çıkan işgücü eksikliğinin yarattığı sorunlar, özellikle yeni sanayileşen Birleşik Devletler, Kanada, Rusya ve Asya kıtasında Japonya'nın, Avrupa sermayesi için ciddi rakipler olması gibi unsurların yanı sıra devletin tamamen güvenlik ve yönetim fonksşyonlarını yerine getirmesini beklediği bir liberal anlayışı sürdürme geleneği hala terkedilmemişti. Bunların yanısıra izlenen ekonomi politikaları liberalizmi tartışmasız doğru kabul eden bir ideolojiyi benimsemekteydi.

1929 ekonomik Bunalımı, bozulmayacağı düşünülen ekonomik

ve toplumsal yapıyı çok kısa sürede bir panik biçiminde çökertti. Bu paniğin ilk nedeni hisse senedi fiyatlarının iktisadi gelişmeye paralel gitmeyerek giderek fark yarratması idi. Bu borsa paniği gerçek bir yıkılışın da başlangıcı olmuştur. 1930'lardan sonra ekonom'k bunalımın şiddeti daha fazla arttı. İflasların artışı birçok ticari işletme ile birlikte bankaların batmasına yolaçtı. Yaşanan ekonomik bunalım Birleşik Devletlerde başlaması nedeni ile önce Birleşik Devletlerde işsiz sayısı çok büyük boyutlara ulaştı. Daha sonra sanayileşmiş ülkelerin bütününe dalga dalga yayılan bunalım nedeni ile işsiz sayısı daha büyük byutlara ulaştı. Çöküntünün, sanayileşmiş ülkelerde başlaması liberal politikaların iflası anlamına gelmekte idi. Buna rağmen, liberal iktisatçıların bunalım nedeni olarak gördükleri karların düşmesi ve yatırımların durmasına karşı politikalar üretmeye çalıştılar. Önerdikleri politikalar karlardaki azalmaya karşı ücretlerin düşürülmesi, vergilerin düşürülmesi , faiz oranlarında azalmanın sağlanması biçimindeydi. Gerçekte ise ücretlerde düşme talebin daha da azalmasına yolaçmakta idi. Liberal politikaların ilk uygulandığı dönemlerde işçi sınıfı için büyük bir alım kaynağı değildi, daha çok dış pazarlara yönelik faaliyetler önem taşımakta idi. Bu nedenle talep düşmesi dağıtılan gelirlerin daha azalmasına ve satış tıkanıklıklarına yolaçmaktaydı. Öte yandan üretim ve tüketim arasındaki dengesizlikler, yani aşırı üretiö, işletmerin stok maliyetlerini yükseltmekte, karlarını azaltmaktadır. İzlenen liberal politikalar talebin daha da azalmasına yol açarak bunalımın şiddetini arttırdı.

İngiltere'de 1932 yılından itibaren geleneksel liberal politikaların tersi önlemler alınmaya başladı. Parasının değer kaybını kabul ederek faiz oranlarını düşürdü. Korumacı bir politika izlenerek ihracatın yeniden artması sağlandı. Birleşik Devletler'de 1933 yılından itibaren geliştirilen New Deal Politikası, Başkan Hoover tarafından uygulanan politikayı tamamen değıştirdi. Yeni Başkan Roosevelt tarafından liberalizm karşıtı kamu müdahalesi ve doların devalüasyonu sayesinde tarımsal ürünlerin fiyatlarında belirli bir artış sağlandı. Buna paralel çalışanların ücretlerinde de önemli artışlar sağlandı.

Bu yeni politikaları sayesinde kapitalizmin kurumsal temellerinde sarsıntılar meydana gelmeye başladı. Özellikle devleti ekonominin temel çarkı haline getiren Keynesyen teori bu şekilde ortaya çıktı. 1929 bunalımına kadar kapitalizm neo klasik teori yardımıyla ekonomik olayları açıklamaktaydı. Ancak yaşanan ekonomik kriz, beklentilerin hiçbirini gerçekleştirilememişti. Kapitalizmin bu bunalımından ABD, İngiltere ve Fransanın politik kurumları çok fazla hasar almadan kurtuldu. Ancak Almanya'nın 1918 savaş yenilgisi ve kapitalizmin bunalımı nedeni ile politik kurumları ciddi hasarlar aldı. Özellikle Almanyada bu bunalımdan sosyalist güçlerin yararlanacağı endişesi sermaye gruplarını tedirgin etti. Üyelerini işsizler ve ezilen orta sınıflardan seçen Naziler 1933 yılında iktidara gelince 2. Dünya Savaşı'nın tohumları ekilmeye başlandı.

Savaş bulutlarının toplanması ile birlikte askeri harcamaların artışı sayesinde piyasalarda önemli bir canlanma yaşamaya başlandı. ABD'de, 2.Dünya Savaşı, sıcak çatışmanın yaşandığı Kore savaşı ve 1967'de Vietnam savaşı ve 1990'lara kadar süren bütün soğuk savaş döneminde kamu harcamaları veaskeri harcamalar çok büyük oranda arttı. Savaş sonrası dönemde çeşitli imar faaliyetleri ve savaştan zarar gören ülke ekonomilerine yapılan yardımlar harcamaya dayalı bir kapitalist ekonomik yapıyı ayakta tutmayı sağladı. Bu

durum büyük bir gelişme faktörü yaratmıştır. Çünkü askeri harcamaların artışı toplam talebi daha da arttırmaktadır. Bu harcamaların artışı sadece ABD'yi değil diğer gelişmiş sanayi ülkelerini de etkilemiştir.

İki savaş arası dönemde, kapitalist dünyada çeşitli parçalanmalar yaşandı. Bir yandan büyük kapitalist güçler kendi sanayi ürünleri için pzara durumunda olan ülkelerle olan ticaretlerinde tekell durumunu korudular. Diğer yandan birbiri peşisıra yapılan devalüasyonlar ve korumacı önlemler, uluslararası ticareti kısıtladı. 1947'den itibaren ABD başkanının ismi ile anılan bir Marshall Yardım Programı başlatıldı. Batı Avrupa sadece savaş öncesi üretim potansiyeline kavuşmakla kalmıyor aynı zamanda uluslararası ticaret de genel bir canlılık kazanmaktaydı. Savaş sonrası dönemde, Batı Avrupa'nın köklü bir biçimde modernleşmesine dayanan kapitalizmin büyüme çağı bailar. Bu dönemde sömürgeci bağımlılıklar sarsılmakta ve yeni uluslar ortaya çıkmaktadır. İthal ikamesine dayalı dış ticaret politikaları ile uzmanlaşmanın biçimleri değişmektedir. Ancak yine de büyümenin tıkanması yaklaşmaktadır. Öteyandan uluslararası ticarete kaybedenler az gelişmiş ülkelerdir. Zira bu ülkelerin ürettiği malların değer zengin ülkelerin taleplerinin azalması nedeni ile düşmektedir. Daha fazla ürün satmak zorunda kalmaları, az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin bir yandan dışa bağımlılıklarını arttırırken diğer yandan borçlanma nedeni ile faiz ve ana para ödemeli, olan ülkeler ne pahasına olursa olsun dışarıdan borç almanın yollarını aramaktadırlar. Buna karşılık gelişmiş ülkelerin, gerek faiz ödemeli gerekse kar transferleri artmaktadır.

Savaş ekonomisi, bunu takip eden refah devleti anlayışı, kapitalist ülkeler arasındaki dayanışmanın artması, dikkat çekici bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısaca, kamu harcamalarının artışı, ekonomik bunalımları ortadan kaldıracı bir etki yaratmaktadır. Kapitalizmin kendi iç çelişkileri gene kendi dinamiği ile ortadan kaldırılmakta, ancak tehlikeler sürmektedir. 1929 bunalımı gibi büyük panikler yaşanmakta, kısmi duraksamalar sürmektedir.

Sınıflı Toplum Yapısındaki Değişmeler

Kapitalist dünyadaki bunalım ve durgunlukları atlarmaya çalışırken mevcut sınıfsal yapıları değiştirmektedir. Teknik ilerlemenin boyutları, daha az işgücüne ihtiyaç duyacak biçimde gelişmeye başlamıştır. Tüketimin de hizmetlere doğru yönelmesi, gerek yapılan işleri, gerekse bu işlerde çalışanlara duyulan ihtiyacı hızla değiştirmiştir. Artık vasıfsız çalışana pek gereksinim olmayacak organizasyonel değişmeler gerçekleşmektedir. Buna karşı bilgi ve bu bilgiye sahip olanların tekeli güçlenmektedir.

Bu ortamın içine, sınıf sendikacılığının geleneksel örgütü olan sendikalarda bir çeşit yarı kamusal örgütler haline dönüşmüşlerdir. Bu arada başta kapitalist sanayi ülkeleri olmak üzere sendikal mücadelenin üyeleri olan işçiler bu yapıardan uzaklaşmaya başladılar. Sendikal hayatın ciddi kankayı, yeni çelişmelerin doğmasını engellemekte, sosyal bunalımların çeşitli önlemlerle azalması beklenirken, sendikal mücadele de biçim değiştirmektedir.

Kapitalizm öncesinde işgücünün kullanımı büyük ölçüde çalışanın denetimindeydi. Çalışma sonucu ortaya çıkan ürünün miktarı, kalitesi, satıştan elde edilen gelirin yeni mallara dönüştürülmesi ve ilişkili tüm süreçler zanaatkar ve emek erbabını özerkliği altında gerçekleşmekteydi. Ancak yukarıda açıklanan nedenlerden iş organizasyonları da

değişikliğe uğradı. usat-kalfa-çırak hiyerarşisi yerine birçok işçinin birarada çalıştığı ve çalışanla çalıştıran arasındaki ilişkilerin ciddi biçimde ayrıştığı bir organizasyon oluşmaya başladı. Sonuçta iş süreci sermayeye doğrudan bağımlı hale geldi. Sermaye, bu bağımlılık ilişkisini teknik gelişmelerle güçlendirerek, çalışma sürecindeki denetimini ortaya çıkan bu bağımlılık ilişkisi, çalışana giderek makinanın veya yaptığı işlemlerin kölesi haline getirirken ortaya koyduğu ürüne ve kendi kendine yabancılaştıran bir süreci başlatmakta.

Teknik değişmeler, işi önemli ölçüde değiştirerek, o işi icra eden biraylerin sahip oldukları mesleki formasyonu değiştirmektedir. Böylece mesleği ortadan kalkan çalışanın yeni bir iş için gerekli deneyime sahip olabilmesi belirli bir zaman ve mali kayıpları birlikte getirmektedir.

Fiziksel dikkatin dışında çok sık ve ani karar vermeyi gerektiren işlerin artışı yaratıcılıktan uzak ve tekdüze nitelikleri daha da artırmaktadır. Kısaca hem işçiler hem de işler değişmektedir. Sonuçta yeni tekniklerle daha ucuza ve daha kısa sürede yapılan işler biçim değiştirmekte ve sermaye tarafından daha kolay denetlenebilir hale gelmektedir.

Sonuç

Kapitalist üretim tarzı daha fazla sermayeye, daha geniş pazarlara, fakar giderek daha az işgücüne gereksinim duymaktadır. Kapitalist ekonomik dünya bir anlamda bütünlük oluşturmakta, ancak siyasal olarak ulus devletler bölünmüş durumdadır. Teknik gelişmenin giderek ağırlaştığı ve değişim oranlarındaki üçüncü dünya ülkeleri aleyhine gidip ihracattan artan değeri küçültmektedir. Dünyanın gelişmekte olan ülkelere büyük kısmı genellikle hızla modası geçen ve sürekli yenilenen askeri harcamalara ve teknoloji transferlerine fonlarını yatırmaktadır. Petrol üretici ülkelerin, petrol fiyatlarındaki düşmeye veya duraksamaya bağlı olarak dünya finans piyasalarına giderek borçlu hale gelmeleri, kapitalist sistemin tıkanık noktalarından birini işaret etmektedir. Endonezya, Meksika, Cezair ve Nijerya'nın durumu buna örnek oluşturmaktadır.

Dış pazarların giderek rekabet nedeni ile sorun haline geldiği sanayileşmiş ülkeler arasında yeni bir iş bölümü doğmaktadır. Ayrıca kendi aralarındaki rekabet nedeni ile bölgesel entegrasyonlar güç kazanmaya başlamaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, teknolojiye bağımlı yapıları nedeniyle her seferinde daha fazla ithalat yapmak zorunda kalmaktadırlar. Eşitsiz gelişmişlik nedeni ile bazı ülkelerin ithal kapasiteleri düşebilmektedir.

İşsizlik baskısı, kapitalizmin her bunalım döneminde daha fazla artmaktadır. Özellikle yeni teknolojiler ve bu teknolojilerin neden olduğu istihdamda ortaya çıkan azalmalar, pazarın azalması ile birlikte gerçekleşmektedir. Kapitalist üretim tarzının, kendi kendini tıkayan bir biçimde ekonomik faaliyetlerini daraltması, genel bir durgunluğun yaygınlaşması biçiminde kendii göstemektedir. Ancak kapitalist ekonomik faaliyetlerin bir özelliği de bütün faaliyetleri kapsayan bir yapının bulunmamasıdır. Bazı sektörlerde gelişme olurken bazılarında daralma olmaktadır.

Uluslararası ticaretin daralması, pazarların küçülmesi, satın alma gücündeki düşüş birikiminin durması, düşük kapasite kullanımı, sanayileşmiş ülkelerde bile görülen nitelikler halini aldı. Kapitalist ekonominin sermaye birikimi sağlayarak yarattığı kalkınma, toplumsal ilişkileri darboğaza sokmaya devam ediyor.. Aslında bu ekonomik yapının yarattığı bunalım, sadece toplumsal ilişkilerin bozulmasını değil, farklı toplumları bir çatışmanın da içine çekmektedir. Gerek

askeri harcmaların artışı ,, gerekse kullanılan kaynakların aşırı ölçülerde tüketilmesine yönelik sözde bir büyümeyi yaratmaktadır. Bu yaratılan büyümenin temel özelliği ise zenginlik üretmekten çok zenginliğin bir yerde yoğunlaşmasına dayalıdır. Dünya ülkeleri arasında gelir düzeyleri farklılaşmasının armkta oluşu da kapitalist ekonomilerin yarattığı bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.